

بسمه تعالی

تأثیر هنجارهای غربی بر روی فرزند آوری زن مسلمان از دیدگاه مقام معظم رهبری

فائزه مهدیون^۱

چکیده

امروزه فرزندآوری در کشور ایران به یک بحران اجتماعی تبدیل شده است. شاید بتوان تغییر باور ایرانیان در مورد فرزندآوری را نتیجه شبیخون فرهنگی غرب دانست. از میان تغییرات صورت گرفته در دهه های اخیر جامعه غرب، احتمالاً تغییرات به عمل آمده در نهاد خانواده، استثنایی ترین آنها بوده است. بر اثر تغییرات مهم در اوضاع اقتصادی، اجتماعی و پیدایش مفاهیم نوین راجع به آزادی خصوصی و تجدید نظر در خصوص عقاید مذهبی دیرین، درباره توالد و تناسل، وسعت خانواده به سرعت رو به نقصان گذاشته است. در جامعه غربی مدام از تعداد کودکان کاسته می شود. پژوهش ها نشان می دهد تعداد زوج هایی که بدون فرزند روزگار می گذرانند، از دهه ۱۹۵۰ تاکنون روندی فزاینده داشته است. امروزه فرزند در غرب، پدیده منفی و مزاحم به حساب می آید و شگفت این که مردم به حیوانات بیشتر دل خوش کرده اند تا به فرزند! شکل غربی خانواده، همگام با پیشرفت تمدن مادی مدرن، گسترش عالم گیر یافته است. غرب گرایی موجب شده است که از نقش مثبت فرزندان کاسته شود و علاقه به داشتن فرزند که در فرهنگ سنتی و دینی موجب افزایش همبستگی بود، از بین برود. مقام معظم رهبری در سخنرانی های خود به این تأثیر پرداخته اند که در این تحقیق با روش تحلیلی توصیفی و با مراجعه به اسناد کتابخانه ای به این مساله پرداخته شده است. یافته های تحقیق حاکی از آن است که کیفیت تأثیر هنجارهای غربی بر روی فرزند آوری زن مسلمان از دیدگاه مقام معظم رهبری عبارت است از اساس قرار غرب برای لذت و رفاه فردی، رواج الگوی مصرف گرایی غربی، جایگزینی دیدگاه فمینیسمی به جای سبک زندگی اسلامی، کم جلوه دادن جایگاه مادری و خانه داری و ترویج دنیاگرایی به جای آخرت گرایی.

کلیدواژه: تأثیر ، هنجارهای غربی ، فرزندآوری ، مقام معظم رهبری.

^۱ طلبه سطح دو حوزه علمیه صادقیه شهر تبریز

مقدمه

تشکیل، تحکیم و بهداشت روانی خانواده از دیرباز مورد توجه فلاسفه، پیروان ادیان و اندیشمندان بوده است. در فرهنگ اسلامی، خانواده مهم ترین نهاد اجتماعی است که در آن ارزش های اخلاقی، باورهای دینی و هنجارهای اجتماعی از نسلی به نسل دیگر انتقال می یابد. از این رو، اسلام برای حفظ قداست و ارزش خانواده برنامه ریزی های بسیار دارد و همه تلاش و توان خود را مصروف می دارد تا خانواده برخوردار از استحکام و دوام لازم و به دور از گسست ها باشد.

امروزه فرزند در غرب، پدیده منفی و مزاحم به حساب می آید و شگفت این که مردم به حیوانات بیشتر دل خوش کرده اند تا به فرزند! شکل غربی خانواده، همگام با پیشرفت تمدن مادی مدرن، گسترش عالم گیر یافته است. غرب گرایی موجب شده است که از نقش مثبت فرزندان کاسته شود و علاقه به داشتن فرزند که در فرهنگ سنتی و دینی موجب افزایش همبستگی بود، از بین برود. تغییری که در نگرش به فرزند ایجاد شده، در واقع ناشی از این بینش خاص غربی است که اقتصاد و خوشگذرانی و زندگی مرفه را هدف نهایی می دانند و هرچه را که مانعی بر راه آن محسوب شود، از میان بر می دارند. شاید انگیزه اکثر افراد غرب زده در این مساله با انگیزه اعراب جاهلی که از ترس مسائل مالی به عنوان یکی از دلایل، دختران و فرزندان خود را زنده به گور می کردند، تفاوتی نداشته باشد.

سوال اصلی این تحقیق عبارت است از این مساله که هنجارهای غربی به چه کیفیتی در روند فرزندآوری از منظر مقام معظم رهبری گذاشته است.

اهمیت و ضرورت انجام این تحقیق از آن روست که از نظر اسلام، فرزندان از ارکان مهم خانواده محسوب می شوند. در کلمات و سیره ائمه (علیهم السلام) نگرش مثبتی به فرزند وجود دارد و در روایات از فرزند با تعبیری چون: میوه دل، نور دیده، مایه خوشبختی، کسی که انسان را یاری می کند، و نیز مایه ثواب و پاداش اخروی، و رحمت و غفران الهی یاد شده است. از این رو در روایات به فرزندآوری توصیه فراوان شده است.

با توجه به جستجویی که در مورد این موضوع انجام شد به این نتیجه رسیدیم که تحقیقی در مورد خصوص این موضوع انجام نشده است و فقط پاره ای از تحقیقات به آن اشاراتی داشته اند که در ذیل به صورت خلاصه ذکر می گردد :

۱. واکاوی آثار ایجابی و سلبی فرزندآوری و تکثیر اولاد در سیره ی معصومین (ع) نویسنده : عبدالرحیم نسب هریس، مینا ؛ مجله: مطالعات راهبردی علوم انسانی و اسلامی «زمستان ۱۴۰۲ - شماره ۵۹ (۲۱ صفحه - از ۱۲۷ تا ۱۴۷)

۲. پژوهشی فقهی در تکثیر نسل و نسبت آن با تحکیم خانواده، نویسنده : عاشوری، ناصر ؛ جوکار، سید مهدی؛ نویسنده مسئول : غریب پور، منصور؛ مجله: پژوهش نامه اسلامی زنان و خانواده «پاییز ۱۴۰۲ - شماره ۴۷ رتبه ب (وزارت علوم) /ISC ۱۹ صفحه - از ۵۵ تا ۷۳)

۳. تاثیر جمعیت در گفتمان سازی انقلاب اسلامی، نویسنده: رستمی بوراچالو، عالیه ؛ مجله: معارف علوم اسلامی و علوم انسانی «تابستان ۱۴۰۲ - شماره ۱۳ (۱۶ صفحه - از ۱۱۳ تا ۱۲۸)

۴. تحلیل عوامل افزایش و کاهش جمعیت بر اساس آموزه های قرآن و حدیث ، نویسنده : آرام، محمدرضا ؛ عزیزی، سید مجتبی ؛ مجله: فرهنگی تربیتی زنان و خانواده «تابستان ۱۴۰۲ - شماره ۶۳ رتبه ب (وزارت علوم) /ISC ۲۸ صفحه - از ۲۱۳ تا ۲۴۰)

۵. بازپژوهی ادله فقهی و آثار تربیتی تکثیر جمعیت ، نویسنده : عاشوری، ناصر ؛ جوکار، سید مهدی ؛ نویسنده مسئول : غریب پور، منصور ؛ مجله: مطالعات فقه تربیتی «بهار و تابستان ۱۴۰۲ - شماره ۴۰ رتبه ب (وزارت علوم (۲۳ صفحه - از ۸۵ تا ۱۰۷)

۶. بررسی ارزش اخلاقی فرزندآوری ، نویسنده : شهریار، روح الله ؛ مجله: اخلاق و حیانی «بهار ۱۴۰۲ - شماره ۲۶ رتبه ب (وزارت علوم (۳۱ صفحه - از ۱۱۹ تا ۱۴۹)

در تمام آثار اشاره رفته به صورت موردی و در حوزه های مختلف به بررسی مساله فرزندآوری پرداخته شده و هیچ یک به تحقیق و تتبع درباره بررسی تاثیر هنجارهای غربی بر روی فرزند آوری زن مسلمان از دیدگاه مقام معظم رهبری نپرداخته است که در این تحقیق به این مساله خواهیم پرداخت.

۱: مفهوم شناسی

در بخش اول از تحقیق به بررسی اجمالی مفردات دخیل در موضوع بحث پرداخته می شود.

۱-۱: فرزندآوری

این کلمه از حیث لغوی به معانی « بچه داری، بارداری، تربیت بچه، اداره بچه» وارد شده است^۱ و از حیث معنای اصطلاحی در این تحقیق به معنای بارداری است. بچه داری، بارداری، تربیت بچه، اداره بچه فرزندآوری در قرآن و احادیث معصومان امری پسندیده شمرده شده است. دعای حضرت ابراهیم (علیه السلام) و زکریا (علیه السلام) برای فرزندآوری در سنین پیری و بشارت الهی بر اجابت دعای آنها را، نشانه اهمیت این موضوع دانسته اند. همچنین در حدیثی به نقل از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) آمده است که حضرت در قیامت به زیادی جمعیت امتش افتخار می کند.^۲

۲: رویکرد مقام معظم رهبری در بحث فرزندآوری

قبل از این که وارد اصل بحث بشویم، در ابتدا به رویکرد مقام معظم رهبری در بحث فرزندآوری می پردازیم و در ادامه به تبیین تأثیری که غربزدگی بر مساله فرزندآوری از منظر مقام معظم رهبری گذاشته است اشاره می شود.

۲-۱: تکثیر نسل برای حفظ نظام اسلامی وظیفه ای عمومی

مقام معظم رهبری در این مورد فرموده اند^۳: «معروفی بالاتر از ایجاد نظام اسلامی و حفظ نظام اسلامی نداریم؛ هر کسی که در این راه تلاش کند، آمر به معروف است؛ معروف ها این ها

^۱ دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۵، ص ۳۳۲؛ فرهنگ فقه فارسی، ج ۳، ص ۲۹۸

^۲ حیدری، «فرزندآوری: عوامل سوق دهنده و بازدارنده»، ص ۳۲؛ ترکاشوند، حجاب شرعی در عصر پیامبر، ص ۲۹

^۳ بیانات در حرم مطهر رضوی، ۱/ ۱/ ۱۳۹۴

هستند: اعتلای فرهنگ، محیط اخلاقی، سلامت محیط خانوادگی، تکثیر نسل، همه موظف اند در راه این معروف ها تلاش کنند.

۲-۲: مسئله تحدید نسل، خطری جدی برای کشور

مقام معظم رهبری در این مورد فرموده اند^۱: «محدود کردن نسل، برای کشور ما خطر بزرگی است. آن چه متخصصین و کارشناسان، با نگاه های علمی بررسی کرده اند، ما را به این نتیجه می-رساند که با این روند کنونی، کشور دچار پیری عمومی خواهد شد.

۳-۲: فرزندآوری از مهم ترین وظایف زنان در پیشرفت کشور

مقام معظم رهبری در این مورد فرموده اند^۲: «فرزندآوری یکی از مهم ترین مجاهدت های زنان و وظایف آنان است؛ چون فرزندآوری در حقیقت هنر زن است؛ اوست که زحماتش را تحمل می کند، اوست که خدای متعال ابزارپرورش فرزند را به او داده است. صبرش را به آن ها داده، احساساتش را به آن ها داده است. اگر چنانچه ما این ها را در جامعه به دست فراموشی نسپریم؛ آن وقت پیشرفت خواهیم کرد.

۴-۲: لزوم ادامه روند افزایش جمعیت جوان

مقام معظم رهبری در این مورد فرموده اند^۳: «کشور ظرفیت های زیادی دارد، و انشاءالله مسئولین کمک کنند که این تکثیر جمعیت جوان که امروز خوش بختانه وجود دارد از بین نرود؛ نسل را متوقف نکنند؛ جمعیت کشور را به تدریج در طول سال ها به پیری منتهی نکنند.

۵-۲: وجود ظرفیت برای رسیدن به جمعیت ۱۵۰ میلیون نفری

مقام معظم رهبری در این مورد فرموده اند^۴: «من معتقدم که کشور ما با امکاناتی که داریم، می تواند ۱۵۰ میلیون نفر جمعیت داشته باشد من معتقد به کثرت جمعیت ام، هر اقدام و تدبیری

^۱ بیانات در دیدار مسئولان نظام، ۱۳۹۲/۴/۳۰

^۲ بیانات در دیدار جمعی از مداحان، ۱۳۹۲/۲/۱

^۳ بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم، ۱۳۹۵/۵/۱۱

^۴ بیانات در دیدار مسئولان نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۰/۵/۱۶

تربیت بچه‌ها کم نیست. اگر کسی بتواند فردی را پرورش دهد، خدمت بزرگی به جامعه کرده است. عاطفه در زن، قوی‌تر است و قوام و دوام خانواده بر اساس محبت شکل می‌گیرد»^۱.

۳-۵: ترویج دنیاگرایی به جای آخرت گرایی

پنجمین تاثیر غریب‌دگی بر مساله فرزندآوری از منظر مقام معظم رهبری در قالب شاخصه ترویج دنیاگرایی به جای آخرت گرایی رخ داده است. جدا شدن دین از دنیا یا همان سکولاریسم، از شاخصه‌های اصلی فرهنگ غرب است که بر مبنای آن، همه ملاحظات ناشی از ایمان به خدا و جهان آخرت کنار گذاشته می‌شود و تمام انگیزه‌های انسان در همین حیات و معیشت دنیوی خلاصه می‌شود و حساب دیگری در زندگی و عمل و ذهن خود برای هیچ چیز باز نمی‌کند.^۲

سکولاریسم، اولین عامل مؤثر در فروپاشی نظام خانواده در غرب است و با کاهش دلدادگی به شناخت دین و کاهلی در سرسپردگی به دستورات دینی، تاثیر خود را روی خانواده می‌گذارد.^۳ متأسفانه در سال‌های اخیر درصد بالایی از خانواده‌های ایرانی تحت تأثیر این ایدئولوژی قرار گرفته و باورها و ارزش‌های دینی در میان آن‌ها کمرنگ شده است تا آنجا که ارزش هر چیزی در زندگی را با سود مادی و منفعت طلبانه‌اش می‌سنجند.

از آنجا که این خانواده‌ها همه چیز را در دنیا خلاصه کرده‌اند و اعتقادی به جهان پس از مرگ و نظام پاداش و عقاب الهی ندارند، به سختی زیر بار مسئولیت فرزندآوری می‌روند و منافع دنیوی را بر نتایج اخروی ترجیح می‌دهند.

برخی از این خانواده‌ها به علت عدم باور به ارزش‌ها و مقولات دینی و از ترس فقر و مشکلات اقتصادی، از فرزندآوری پرهیز می‌کنند؛ در حالی که خداوند متعال رزق فرزندان را تضمین کرده و فرموده است: إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشِيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا^۴ یقیناً پروردگارت رزق را برای هر که بخواهد،

^۱ همان

^۲ قاسمی، پایان پویایی، ص ۲

^۳ همان، ص ۲۸

^۴ اسراء: ۳۰ و ۳۱

وسعت می‌دهد و [برای هر که بخواهد] تنگ می‌گیرد؛ زیرا او به [مصلحت] بندگانش آگاه و بیناست. فرزندان تان را از بیم تنگدستی نکشید. ما به آنان و شما روزی می‌دهیم، یقیناً کشتن آنان گناهی بزرگ است.

در رویکرد دینی فرزندان، مایه خوشبختی و سعادت فرد است؛ چنانکه امام کاظم (علیه السلام) فرموده است: «سَعِدَ امْرُؤٌ لَمْ يُمُتْ حَتَّى يَرَى خَلْفًا مِنْ نَفْسِهِ؛ خوشبخت شد مردی که نمرود تا فرزندی از خود دید».

امام سجاد (علیه السلام) نیز در این زمینه فرموده است: «مِنْ سَعَادَةِ الْمَرْءِ أَنْ يَكُونَ مَتَجَرِّهُ فِي بِلَادِهِ وَ يَكُونَ خُلَاطَاؤُهُ صَالِحِينَ وَ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ يَسْتَعِينُ بِهِ؛ خوشبختی مرد مسلمان در سه چیز است: محل تجارت و کسب او در شهر خودش باشد که پس از پایان روز نزد زن و فرزند خود برود و دوستانش شایسته و صالح باشند و فرزندی داشته باشد که از کمک آنان سود جوید».

^۱ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۱ ص ۲۵۸ و ۳۵۷

^۲ مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۰۳ ص ۷

نتیجه گیری

در این تحقیق با روش تحلیلی توصیفی و با مراجعه به اسناد کتابخانه ای به مساله تاثیر غرب زندگی در فرزندآوری از منظر مقام معظم رهبری پرداخته شد و یافته های تحقیق نشان می دهد که اگرچه خود داری از داشتن فرزند، گرایشی است که با تأثیر پذیری از فرهنگ غرب به وجود آمده و متأسفانه در جوامع اسلامی نیز طرفدارانی یافته است، با نگاهی به آموزه های دینی به طور قطع فرزندان می توانند تاثیرات مثبت و سازنده ای در زندگی والدین داشته باشند. کاهش جمعیت جوان و نرخ فرزندآوری در جامعه امروز ما نتیجه ترویج مبانی نظری همچون غربزدگی و مادی گرایی است که طی دو دهه گذشته در مجامع عمومی طرح شده و به تدریج جا افتاده اند. در روایات از فرزندآوری به عنوان یک حُسن یاد می شود، بدین معنا که فرزندان میوه های زندگی و زمینه ساز سعادت والدین در آخرت هستند. در حالی که در نگاه نخست بُعد اقتصادی علت کاهش فرزندآوری عنوان می شود اما بررسی ها نشان می دهد درون مایه این مقوله ذهنی و فرهنگی است. با عبور جامعه ایرانی از سال های پس از انقلاب و پس از پشت سر گذاشتن دوره های مختلف که در آن فرزندآوری خود به خود رواج داشت، آنچه انتظار میرفت این بود که خانواده های ثروتمند و مرفه به دلیل سطح معیشت بالا فرزندان متعدد داشته باشند و خانواده های معمولی و نیازمند به یک یا ۲ فرزند اکتفا کنند اما این مساله به دلیل چرخش فرهنگی که ناشی از شرایط مختلف کشور بود، برعکس شد. یافته های تحقیق حاکی از آن است که کیفیت تاثیر هنجارهای غربی بر روی فرزندآوری زن مسلمان از دیدگاه مقام معظم رهبری عبارت است از اساس قرار غرب برای لذت و رفاه فردی، رواج الگوی مصرف گرایی غربی، جایگزینی دیدگاه فمینیسمی به جای سبک زندگی اسلامی، کم جلوه دادن جایگاه مادری و خانه داری و ترویج دنیاگرایی به جای آخرت گرایی.

فهرست منابع و مآخذ

✽قرآن کریم

الف) کتب عربی

- ۱) پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، قم: مرکز الغدير، ۱۴۱۶ق.
- ۲) جوهری، ابونصر، الصحاح: تاج اللغة و صحاح العربية، تحقيق احمد عبدالغفور عطار، بيروت: دار العلم للملايين، چاپ چهارم، ۱۴۰۷ق.
- ۳) حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، قم: مؤسسه آل البيت (عليهم السلام)، ۱۴۱۲ق.
- ۴) حکیم، سیدمحسن، مستمسک عروة الوثقی، بيروت: دار احیاء التراث العربی، چاپ چهارم، ۱۳۹۱ق.
- ۵) خویی، سیدابوالقاسم، موسوعة الامام خویی، نجف: مؤسسه الخویی الامامیه، بی تا.
- ۶) سبحانی، جعفر، نظام النکاح فی الشریعة الاسلامیه الغراء، قم: مؤسسه امام صادق (علیه السلام)، ۱۴۱۶ق.
- ۷) طباطبایی، سیدمحمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی، قم: مؤسسه امام صادق، چاپ چهارم، ۱۳۹۲ش-۱۴۳۵ق.
- ۸) طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الاخلاق، قم: مکتبه آیه الله المرعشی النجفی، چاپ دوم، ۱۴۰۹ق.
- ۹) مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، بيروت: مؤسسه الرساله، ۱۴۱۵ق.
- ۱۰) مکارم شیرازی، ناصر، کتاب النکاح، قم: مدرسه الامام علی بن ابی طالب (علیه السلام)، چاپ اول، ۱۴۲۴ق.
- ۱۱) مؤسسه دایره المعارف الفقه الاسلامی، فرهنگ فقه فارسی، قم: مؤسسه دایره المعارف الفقه الاسلامی، ۱۳۸۷ش.
- ۱۲) نجفی، محمدحسن، جواهر الکلام، بيروت: دار إحياء التراث العربی، چاپ هفتم، ۱۳۶۲ش.
- ۱۳) نوری، حسین بن محمدتقی، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، قم: مکتب آیت الله سیدکاظم حائری، ۱۴۱۶ق.
- ۱۴) وشنوی قمی، محمدقوام، الحجاب فی الاسلام، قم: مطبعة الحکمة، ۱۳۷۹ق.

ب) کتب فارسی

- ۱۵) ترکاشوند، امیرحسین، **حجاب شرعی در عصر پیامبر**، تهران: بی‌نا، ۱۳۸۹ش.
- ۱۶) حیدری، زهرا و دیگران، **فرزندآوری: عوامل سوق دهنده و بازدارنده**، در نشریه پژوهشکده علوم بهداشتی جهاد دانشگاهی، شماره ۳، خرداد و تیر ۱۳۹۸ش.
- ۱۷) علاسوند، فریبا، **زن در اسلام**، تهران: نشر گنج، اول، ۱۳۹۰ش.
- ۱۸) قاسمی، صالح، **پایان پویایی**، قم: مرکز جهانی علوم اسلامی، اول، ۱۳۸۵ش.
- ۱۹) مشیرزاده، حمیرا، **از جنبش تا نظریه اجتماعی: تاریخ دو قرن فمینیسم**، تهران: مرکز پژوهشی میراث مکتوب، اول، ۱۴۲۸ق.
- ۲۰) وجدانی، مصطفی، **سرگذشت های ویژه از زندگی امام خمینی (ره) به روایت جمعی از فضلا**، قم: کنگره شیخ مفید، چاپ اول، ۱۴۱۳ق.

ج) مقالات

- ۲۱) پروینیان، فریبا؛ رستم علیزاده، ولی الله؛ حبیبی، رضا، "تأثیر سبک زندگی امروزی زنان بر میزان فرزندآوری؛ مطالعه موردی شهر قزوین"، فصلنامه علمی - پژوهشی زن و جامعه، ۱۳۷۸ش.
- ۲۲) جوکار، محبوبه، "مدرنیته، تغییر سبک زندگی و کاهش جمعیت در ایران"، پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده، شماره ۲۷، ۱۳۸۸ش.
- ۲۳) چراغی کوتیانی، اسماعیل، "فمینیسم و کارکردهای خانواده"، ماهنامه معرفت، شماره ۳۲، ۱۳۸۷ش.
- ۲۴) عنایت، حلیمه؛ پرنیان، لیلا، "پرابطه جهانی شدن فرهنگی و گرایش به فرزندآوری"، فصلنامه علمی - پژوهشی زن و جامعه، ۱۳۹۰ش.
- ۲۵) عیوضی، محمدرحیم؛ هراتی، محمدجواد، "تأملی در تاثیر توسعه بر هویت فرهنگی"، نشریه راهبرد توسعه، شماره ۲۸، ۱۳۹۳ش.